

О. О. Григор, Т. П. Потапенко

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У РОЗВИТКУ ВЕНЧУРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості інноваційної активності вітчизняної економіки: рівень витрат підприємств на інновації, частку інноваційної продукції. Виявлено, що зростання кількості венчурних підприємств не сприяє зростанню інноваційної активності економіки України. Зазначено, що малий та середній бізнес сприяє формуванню конкурентного середовища, гнучкості та індивідуалізації виробництва, що забезпечує йому необхідні передумови для впровадження інновацій. Однак доступ зазначеного сектора бізнесу до традиційних джерел фінансування обмежений, що загострює потребу у розвитку венчурного інвестування. Активізація венчурного підприємництва потребує втручання держави.

Відзначено, що державне регулювання венчурного підприємництва має бути спрямованим на формування найбільш сприятливих умов для забезпечення ризикового інвестування провідних ланок інноваційної сфери національної економіки, зокрема високотехнологічних процесів, які забезпечують конкурентні переваги вітчизняного бізнесу на міжнародних ринках. Оскільки у багатьох країнах держава не лише формує правове поле з метою стимулювання розвитку венчурного інвестування, але й є безпосереднім учасником процесу фінансування, розглянуто інструменти державного впливу на розвиток венчурного інвестування за кордоном, а саме у таких країнах, як: Ізраїль, Фінляндія, Нідерланди, Чилі, Угорщина. Зважаючи на суттєве випередження інноваційного та соціально-економічного розвитку цих країн в цілому порівняно з Україною, основну увагу зосереджено на тих моментах, які дають змогу використати цей досвід у вітчизняній практиці.

Ключові слова: інноваційне підприємство; венчурне підприємництво; інститут спільного інвестування; державне регулювання економіки.

Актуальність проблеми (постановка проблеми). Протягом останніх років основну увагу у розвитку вітчизняної економіки зосереджено на забезпеченні стабільності, проте в умовах сьогодення першочерговим має бути сприяння здійсненню структурних оновлень. Важливого значення набуває підтримка реального сектора, а також стимулювання розвитку малого та середнього інноваційного підприємництва. Однак однією з передумов безперебійного функціонування та розвитку підприємств і зростання конкурентних переваг є переформатування їх діяльності на основі інновацій. Інноваційний шлях розвитку суб'єктів підприємництва потребує залучення значних додаткових ресурсів. Саме венчурне інвестування є одним із способів активізації інноваційної діяльності підприємств.

Практика функціонування венчурного підприємництва в Україні є недостатньо розвинутою та перебуває на стадії формування з періоду здобуття незалежності. Потребують вирішення та урегулювання ряд проблем, зокрема щодо нормативно-правового, організаційного та фінансового забезпечення. Тому доцільним є врахування закордонного досвіду та перспектив його впровадження в умовах вітчизняної економіки.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Питання венчурної діяльності є об'єктом дослідження багатьох науковців. Зокрема, особливості, сутність та механізми реалізації венчурного інвестування розглядаються у працях таких дослідників, як В. В. Онищенко і В. С. Адамовська. Дослідженням закордонного досвіду обігу венчурного капіталу займалися такі вчені: П. Ковалишин, І. Лобас, Ю. О. Гернего, Є. І. Войнова, В. І. Дмитрів.

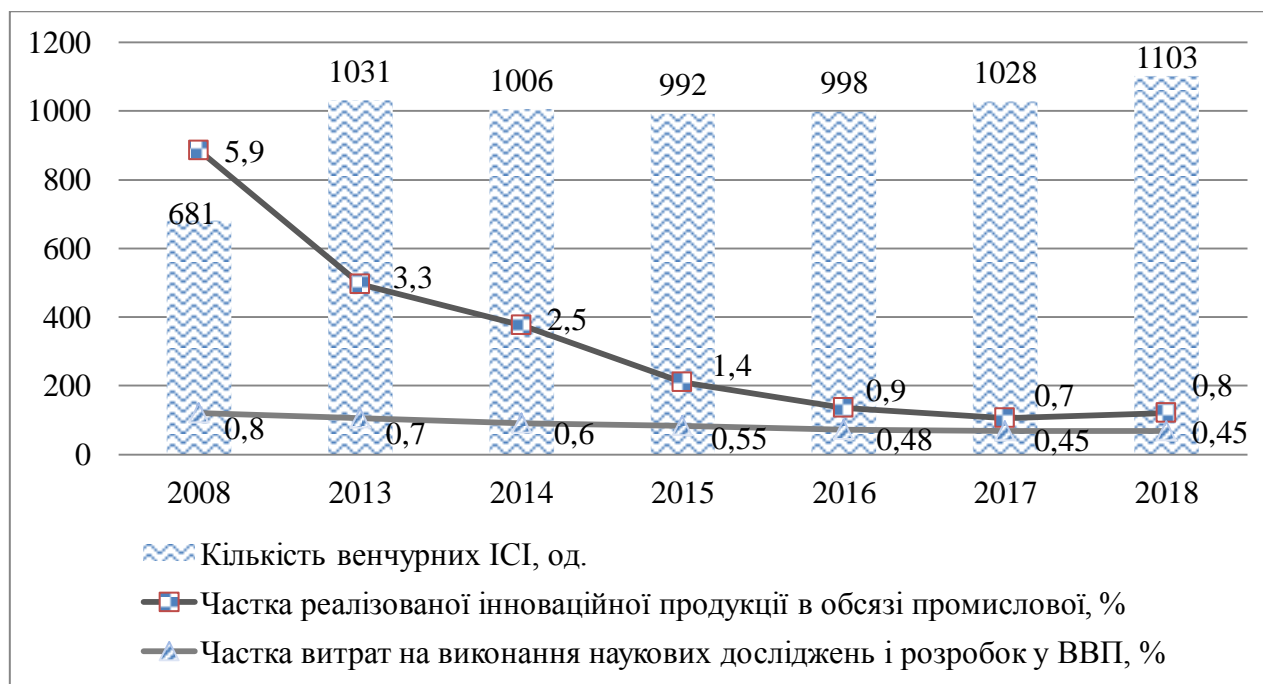
Однак, незважаючи на наукову розробленість обраної теми, потребують подальшого напрацювання моменти, пов'язані з перспективами імплементації закордонного досвіду щодо регулювання венчурної діяльності, зокрема ролі держави у цих процесах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей державного регулювання венчурного підприємництва в інших країнах; виявлення чинників, котрі стримують розвиток венчурного інвестування в Україні; розробка пропозицій щодо використання закордонного досвіду в умовах вітчизняної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Однією з основних передумов ефективності функціонування розвинених країн є розвиток та впровадження у господарську діяльність інновацій. Інновації у період світової кризи та в посткризовий період є необхідними для зміцнення і розвитку економіки будь-якої країни. Особливо важливими є процеси, в яких інновації самостійно здійснюють пошук джерел фінансування [1, с. 69].

Однак традиційні джерела фінансування (зокрема банківське кредитування) є важкодоступними для малих підприємств без позитивної кредитної історії та відповідного майнового забезпечення. За цих обставин венчурне інвестування є привабливим джерелом фінансування, особливо в умовах, коли для формування та максимізації цінності підприємство потребує сторонньої допомоги, а саме досвіду і креативних рішень команди венчурних менеджерів та маркетингологів.

Якщо в розвинених країнах основними завданнями венчурних фондів є пошук та впровадження інновацій на різних етапах виробництва, то вітчизняні венчурні фонди зазвичай функціонують з метою перерозподілу фінансових потоків та мінімізації податкового навантаження, про що свідчать і статистичні дані (рисунк 1).

Рисунк 1 – Динаміка зміни чисельності венчурних фондів до основних показників інноваційного розвитку в Україні за 2008–2018 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [2; 3]

За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, на кінець 2018 р. в Україні існували 1103 венчурні інститути спільного інвестування (ІСІ). За останні 10 років кількість венчурних ІСІ збільшилася на 422 установи, тобто кожного року відкривалися в середньому 72 фонди. Однак зростання кількості венчурних фондів не впливає на інноваційну активність підприємств: протягом 2008–2018 рр. питома вага витрат на виконання наукових досліджень та розробок у загальному обсязі ВВП скоротилася на 0,35 п.п. і становила лише 0,45 % у 2018 р. (для прикладу, в середньому серед країн ЄС за аналогічний період цей показник дорівнює 2,03 %) [3]. Питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції в Україні за останні 10 років скоротилася на 5,1 п.п. до рівня 0,8 % у 2018 р.

Зростання капіталізації венчурних фондів (у середньому на 30 % щороку [3]) не забезпечує адекватне збільшення інвестиційних потоків в інноваційні сектори національної економіки, оскільки спеціалізація діяльності венчурних фондів на інвестуванні у новостворені інноваційні підприємства є для України винятковою [4, с. 66]. У цьому контексті важливого значення набуває формування та використання на практиці нових методів інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, що

створює потребу у забезпеченні державою сприятливих та несуперечливих правових умов, які стимулюватимуть розвиток приватного сектора вітчизняної економіки.

У ринкових умовах господарювання державне регулювання економіки представляється як сукупність форм та методів (законодавчого, виконавчого та контролюючого спрямування) цілеспрямованого впливу з боку уповноважених представників держави на розвиток суспільного виробництва з метою забезпечення стабілізації та адаптації соціально-економічної системи до динамічних умов зовнішнього середовища [5].

Державне регулювання венчурного підприємництва має бути спрямованим на формування найбільш сприятливих умов (кадрового, фінансового, нормативно-правового та структурного характеру) для забезпечення ризикового інвестування провідних ланок інноваційної сфери національної економіки, зокрема, високотехнологічних процесів, які збільшуватимуть конкурентні переваги вітчизняного бізнесу на міжнародних ринках.

Забезпечення динамічного розвитку венчурного підприємництва в Україні має здійснюватися за рахунок формування з боку держави сприятливих умов та обрання більш активної позиції щодо участі у венчурних інноваційних фондах. Проте серед експертів існують побоювання, що замість забезпечення стимулів для розвитку, державна підтримка може створити підґрунтя для «пошуку ренти» [6, с. 503–505]. Досвід країн, котрі розвивалися в 1970–1980-ті роки, показав наступне: при недосконалості та неефективності ринкових і громадських інститутів цільова державна підтримка часто спрямовувалася на реалізацію неефективних проектів [7, с. 197].

Необхідно вирішити, яким чином держава має здійснювати політику та яку модель інноваційно-інвестиційного партнерства доцільно обрати. Важливо забезпечувати злагоджену роботу усіх складових ланцюжка «наука – технологія – виробництво – споживач», що можливо за умови розвитку інноваційної інфраструктури, яка дає можливість і мотивує суб'єктів ринку займатися нововведеннями.

Ефективне спрямування венчурного капіталу в інновації є складним та багатоаспектним процесом, що потребує ґрунтовного опрацювання не лише з боку держави (забезпечення інфраструктурного та інституційного забезпечення), але й з боку венчурного підприємця. Зацікавленість венчурного підприємця формують не результати науково-технічного прогресу або інноваційної діяльності в цілому, а лише те, що може бути комерціалізованим, тобто користуватися попитом серед багатьох споживачів і, відповідно, забезпечити високий сумарний дохід своєму власнику за порівняно короткий проміжок часу. Головними чинниками, що змушують державу розробляти та виконувати програми підтримки венчурного інвестування, є наступні: по-перше, формування так званих громадських вигід, що супроводжуються розвитком венчурного бізнесу; по-друге, обмеженість фінансової спроможності приватного сектора до фінансування інноваційної діяльності. Вигоди, які отримує суспільство від реалізації відповідних інноваційних проектів, не обмежуються прибутком венчурного капіталіста, вони проявляються у створенні нових робочих місць, розвитку нових технологій, що має суттєвий вплив на довгострокове зростання національної економіки. Однак роль держави має проявлятися не лише на макро-, але й на мікрорівні.

У багатьох країнах держава не лише формує правове поле з метою стимулювання розвитку венчурного інвестування, але й є безпосереднім учасником процесу фінансування. У той же час використовуються різноманітні схеми змішаного фінансування та інші інструменти державного впливу (таблиця 1).

Розглянувши закордонний досвід стимулювання венчурного підприємництва, варто зауважити, що уряди багатьох країн, усвідомлюючи важливість венчурного інвестування у сучасних умовах інноваційної активності, стимулюють його розвиток для забезпечення конкурентоспроможності національної продукції. На сьогодні в Україні доцільно використовувати змішану програму фінансування венчурного інвестування, тобто на початковому етапі функціонування технологічних підприємств забезпечити їх доступом до отримання інформаційно-консультативної підтримки, пільгового кредитування, залучення ресурсів ТНК, зокрема іноземних. Ті інноваційні підприємства, які перейшли у стадію зростання (представляють товар, який вже користується попитом серед певного сегмента покупців), доцільно підтримувати через венчурні підприємства: як із 100 % державною участю у капіталі венчурного фонду, так і через створення змішаних або гібридних фондів.

Таблиця 1 – Закордонні інструменти державного впливу на розвиток венчурного інвестування

Інструмент державного впливу	Країна	Характеристика інструменту	Перспективи використання в Україні
1	2	3	4
Мережа «інститутів розвитку» (технологічних інкубаторів)	Ізраїль	Загальнодержавна програма технологічних інкубаторів 1991 р. «Освоєння технічних ідей». Мета: забезпечення розвитку наукоємних галузей промисловості, зростання платіжного балансу та створення нових робочих місць. Інкубатори надають допомогу малим підприємствам на початковій стадії функціонування у вирішенні організаційних, маркетингових, фінансових та інших питань та набутті здібностей самостійного освоєння ринку у майбутньому	Високий інтелектуальний потенціал України, придатний до залучення у господарських процесах національної економіки
Співфінансування через уповноважені установи при керуванні проектами самим бізнесом	Фінляндія	Створення на рівні держави системи установ, зосереджених на стимулюванні та підтримці інноваційної діяльності: <ul style="list-style-type: none"> - допомога сучасним прогресивним наукоємним галузям промисловості (стимулювання співпраці між бізнес-структурами, науковими та дослідними установами); - підтримка перспективних галузей промисловості (пільгове кредитування або надання грантів переважно для малого бізнесу); - забезпечення конкурентоспроможності основних галузей промисловості (підтримка міжсекторальних мереж НДДКР) 	Паралельно з фінансуванням з державного бюджету створення незалежних спеціалізованих небанківських установ, які діють відповідно до державних пріоритетів; розвиток спеціалізованих установ, зорієнтованих на інноваційне зміцнення окремих секторів економіки; формування інноваційних та консультаційних центрів; зростання підтримки інноваційних стартапів через розбудову спеціалізованих спільних фондів за умови координації ділової активності спеціалізованих установ
Система гарантійних схем	Нідерланди	Ініційована урядом у 1981 р. та передбачала компенсацію венчурному підприємству з боку держави близько 50 % збитків, отриманих від ризикових інвестицій в інноваційні проекти малого та середнього бізнесу. Решта суми понесених збитків зменшувала базу оподаткування венчурної компанії	Створення установи, яка в рамках відповідно сформованої законодавчої бази унеможливитиме використання цього механізму для шахрайських цілей
Допомога у здійсненні сертифікації продукції	Чилі	Фінансування урядом Чилі близько 50 % витрат на проходження міжнародної сертифікації продукції малого та середнього бізнесу відповідно до вимог ISO-9000. Міжнародні сертифікати отримали близько 25 % підприємств. Бюджетні кошти перераховувалися агентіві, який здійснював сертифікацію, а не заявнику	Зниження бар'єрів виходу на зовнішні ринки для національного виробника; покращення сальдо платіжного балансу; зростання експорту продукції з доданою вартістю

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
Співпраця з транснаціональними корпораціями (ТНК)	Угорщина	Значна частина наукових досліджень здійснюється на замовлення та за кошти комерційного сектора (зокрема ТНК). На умовах співпраці з науково-дослідними центрами формуються регіональні інноваційні центри, науково-дослідні лабораторії	Створення робочих місць для вітчизняних науковців та дослідників; виконання актуальних і затребуваних реальним сектором економіки наукових досліджень; відсутність потреби у пошуку державних коштів

Джерело: побудовано авторами за даними: [7, с. 200; 8, с. 57–58; 9; 10, с. 83–85; 11, с. 39–40; 12]

Висновки. У результаті проведеного дослідження було виявлено, що державне регулювання має бути спрямованим не лише на фінансування нововведень, але й на формування передумов для стабільного розвитку інноваційної економіки. Варто сприяти впровадженню сукупності загальноекономічних чинників, які впливають на подальше формування та розвиток системи венчурного підприємництва в Україні, зокрема: урегулювання вітчизняного законодавства, що регламентує діяльність венчурного підприємництва, та розширення чисельності потенційних учасників венчурних фондів; стимулювання інноваційної діяльності через сукупність бюджетно-податкових інструментів; забезпечення захисту венчурних підприємств завдяки зниженню ризиків через механізм державного страхування; формування надійної системи захисту прав інтелектуальної власності.

Аналіз окремих показників інноваційно-інвестиційного середовища в Україні вказує на несуттєву роль інновацій у господарських процесах, на протигагу економічно розвиненим країнам. Для вирішення цієї ситуації необхідно активізувати використання досягнень сучасної науки, впровадження новітніх технологій як основного каталізатора економічного зростання. Порівнюючи венчурне інвестування з іншими джерелами фінансування інноваційних проектів в умовах високої імовірності неповернення вкладених ресурсів та потреби у додатковому фінансуванні при одночасному довгостроковому супроводі бізнесу, особливо для забезпечення конкурентних переваг вітчизняним виробникам на міжнародних ринках, застосування механізму венчурного інвестування є важливим критерієм формування оптимальної структури фінансування заходів економічних реформ. Ефективно сформована стратегія планування діяльності суб'єктів господарювання, розроблена у результаті співпраці менеджерів, інвесторів та представників державної влади; корегування національної нормативно-правової бази відповідно до міжнародних вимог та вихід як рівноправного партнера на глобальний рівень забезпечить здійснення структурної перебудови економіки. Перспективами подальших наукових досліджень з цієї проблематики є вивчення впливу державних інструментів на функціонування венчурного капіталу.

Список використаної літератури

1. Ковалишин П. Венчурний бізнес у США. Від кризи до кризи. *Економіст: наук. журн.* 2010. № 7. С. 69–71.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу. URL: <http://www.uaib.com.ua>
4. Онищенко В. В. Державне регулювання та підтримка венчурного підприємництва в процесі розвитку економіки. *Наукові праці НДФІ.* 2014. Вип. 4. С. 64–71.
5. Адамоська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>
6. Yong L. Duration analysis of venture capital staging: A real options perspective. *Journal of Business Venturing.* 2008. Vol. 23 (5). P. 497–512.
7. Лобас І. Зарубіжний досвід державної підтримки венчурного інвестування інноваційної діяльності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2012. Вип. 1. С. 196–203.
8. Гернего Ю. О. Скандинавська модель підтримки інноваційної діяльності: досвід Фінляндії. *Наукові праці НДФІ.* 2017. Вип. 2. С. 53–64.
9. Офіційний сайт Israel Science and Technology Homepage. URL: <https://www.science.co.il/>

10. World Investment Report, 2008: Transnational corporations and the infrastructure challenge / UNCTAD. New York; Geneva: UN, 2008. XXVI. 384 p.
11. Войнова Є. І. Інноваційна стратегія ТНК у постсоціалістичних країнах в умовах світової фінансової кризи. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка»*. 2009. Вип. 15. Т. 14. С. 37–49.
12. Дмитрів В. І. Світовий досвід фінансового регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_7_48

References

1. Kovalyshyn, P. (2010) Venture business in USA. From crisis to crisis. *Ekonomist: sci. journ.*, no. 7, pp. 69-71 [in Ukrainian].
2. Official site of State statistics service in Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Official site of Ukrainian association of investment business. Available at: <http://www.uaib.com.ua>
4. Onyshchenko, V. V. (2014) State regulation and support of venture entrepreneurship in economic development process. *Naukovi pratsi NDFI*, iss. 4, pp. 64-71 [in Ukrainian].
5. Adamovska, V. S. (2017) Mechanism of economy state regulation and the choice of economic policy direction in modern conditions of management. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>
6. Yong, L. (2008) Duration analysis of venture capital staging: A real options perspective. *Journal of Business Venturing*, vol. 23 (5), pp. 497-512.
7. Lobas, I. (2012) Foreign experience of state support of innovative activity venture investment. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*, iss. 1, pp. 196-203 [in Ukrainian].
8. Herneho, Yu. O. (2017) Scandinavian model of innovation activity support: experience of Finland. *Naukovi pratsi NDFI*, iss. 2, pp. 53-64 [in Ukrainian].
9. Official site of Israel Science and Technology Homepage. Available at: <https://www.science.co.il/>
10. World Investment Report (2008): Transnational corporations and the infrastructure challenge / UNCTAD. New York; Geneva: UN, XXVI, 384 p.
11. Voinova, Ye. I. (2009) Innovative strategy of TNCs in post-socialist countries in the context of the global financial crisis. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya 'Ekonomika'*, iss. 15 (14), pp. 37-49 [in Ukrainian].
12. Dmytriv, V. I. (2014) World experience of financial regulation of investment and innovation activities. *Efektivna ekonomika*, no. 7. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_7_48

O. O. Hryhor, T. P. Potapenko

PERSPECTIVES OF FOREIGN EXPERIENCE APPLICATION IN THE DEVELOPMENT OF VENTURE ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

In the article the peculiarities of innovative activity of domestic economy, such as the level of enterprise expenditures on innovation and the share of innovative products are considered. It is revealed that the increase in venture enterprises number does not contribute to the growth of innovative activity of Ukrainian economy. It is determined that small and medium-sized business contributes to the competitive environment formation, the flexibility and individualization of production, which provides necessary prerequisites for innovation. However, the access to traditional funding sources for this business sector is limited, so the demand for venture capital development is exacerbated. Venture entrepreneurship activation requires the state intervention.

It is noted that the state regulation of venture entrepreneurship should be aimed at creating the most favorable conditions for ensuring risky investment of leading links of innovative sphere of the national economy, in particular, high-tech processes that provide competitive advantages of domestic business in international markets. Considering that in many countries the state doesn't only form the legal framework in order to stimulate the venture investment development, but is a direct participant in the financing process, the instruments of state influence on the venture investment development abroad, namely at Israel, Finland, the Netherlands, Chile and Hungary, are considered.

Considering the essential outrunning of innovative and socio-economic development of these countries all-in-all comparing with Ukraine, the main attention is paid to those moments, which allow to use this experience in domestic practice.

Keywords: *innovative enterprise; venture entrepreneurship; joint investment institute; state regulation of economy.*

Стаття надійшла до редакції 16.09.2019

DOI 10.24025/2306-4420.0.55.2019.186583

Григор О. О., к.н.держ.упр., доцент, Черкаський державний технологічний університет, ректор, e-mail: chdtu-cherkasy@ukr.net

ORCID 0000-0002-5233-290X (Hryhor Oleh O., Grigor Oleg O.)

Нрыгор О. О., Ph. D. in State Administration, associate professor of economic and entrepreneurship department, Cherkasy State Technological University, rector

Потапенко Т. П., старший викладач кафедри економіки та підприємництва Черкаського державного технологічного університету

ORCID 0000-0002-2405-960

Potapenko T. P., senior lecturer of economic and entrepreneurship department, Cherkasy State Technological University